

TÜRK EDEBİYATINDA İLK DİL TARTIŞMASI: MES'ELE-İ MEBHÛSETÜN ANHÂ

Şafak Karakoç

■ Mes'ele-i Mebhusetün Anha

Bu tartışmayı konu alan gerek makale gerekse kitapları incelediğimizde şu sonucu çıkardık: “Şinasi ve *Ruznâme-i Ceride-i Havâdis* gazetesi arasında ilk dil tartışması gerçekleşmiştir.” fakat bu tartışma başlı başına bir dil tartışması olarak başlamamış, tartışmanın seyri itibarıyla konu “dil meselesi” hâline gelmiştir. Tanpınar, edebiyat tarihinde; Ebüzziya da Şinasi’yi incelediği kitabında bu tartışmanın ayrıntılarına girmeyeceklerini söyleyerek derinlemesine bir inceleme yapmamışlardır (Tanpınar, 2006: 200 / Ebüzziya, 1997: 219). İncelediğimiz diğer kaynaklarda da konu özet şeklinde ele alınmış, tartışmanın inceliklerine değinilmemiştir.

Giriş

Tasvîr-i Efkâr gazetesinde sıklıkla İzmir’den haberler yazan bir muhabir vardır. Yine bir gün mültezimlerin görevlerini suistimal edip halkı sömürdüğünü, bazı mültezimlerin toprak mahsullerinden çıkan vergileri 2000 kese ticaretle diğer bir mültezime sattığını söyler. Bu durumdan da en çok halk zarar görmektedir:

“İzmir’den Tahrirât-ı Mahsusa

İzmir sancağının 1281 senesi âşâr-ı mezkûre eden mültezim Manok Efendi 2000 kise ticaretle diğer bir mültezime satmıştır. Günden güne terfi etmekte olan pamuk mahsulü hesab olunmuş olsa âşarın ne dereceye kadar tahammülî bulunduğu harekete çıkardı. İzmir eyaleti dâhilinde kâin Saruhan sancağı âşârı sene-i sâbıkaya nisbetle bir kat daha tezayüt etmiştir. Bu fark ise asıl pamuk ziraatinin çoğaltılmasından neş’et eylediği âşikârdır. Mültezimlerden bazıları mahsulâta yetişmeksizin ve henüz yerinden kaldırılmaksızın keşfederek âşâr bedelini meçhul üzerine tahsil eyle-

mekte olup bu suret ise ekseri ashâb-ı mahsul hakkında kaderi mûcib olunduğu rivayet olunur. Elbette tarlada olan mahsulün mikdarı keşf ile bilinemeyeceğinden bu suretin icrasında haksızlık vukuî-i tabiat-ı mesûliyet iktizâsındandır. Bunlar da İzmir civarında bir takım kıta-i tarık peyda olunduğu söylenür.' (*Tasvîr-i Efkâr*, 22 Rabiüevvel 1281: 224)"

İzmir muhabirinin bu yazısına cevap olarak *Ruznâme*'ye bir yazı yollanmıştır. Ebüzziya, bu yazıyı Mültezim Manok Efendi'nin yolladığını söyler.¹ Ancak Manok Efendi, neden bu yazıyı *Tasvir*'e değil de *Ruznâme*'ye yollamıştır? Durumu şöyle açıklamak bu bulanıklığı giderecektir: "Düşmanımın düşmanı dostumdur." düşüncesinden hareketle Churcill'in öteden beri rakibi gördüğü *Tasvîr-i Efkâr* gazetesinin kendisine zarar verdiği yazısına karşı saldırıyı *Ruznâme*'de verdi. Ancak Ebüzziya'nın eserinde söylediği tarih 24 Ekim 1864'tür (23 Cemaziyelevvel 1281). *Ruznâme* gazetesinin bu sayısında Fransızca yayımda olan *Korye Doryan*² gazetesine çatmaktadır.

"Dersaadette tabîi olunmakta bulunan (Korye Doryan) nâm-ı gazetenin geçen Şehr-i Eylöl yirmi dördü tarihiyle mürhâ-i Çerkeş muhacirlerine dâir İzmir'den ahza ile derc etmiş olduğu tahrirâtın mevad-ı mündericesi mugayir bulunduğunu mütezammın cânibesini el-cevânib Bâb-ı âlî'den kendisine vukua bulan tebliğ ve ihtâra dair bu defa şehr-i Teşrinievvel yirmi ikisi tarihiyle merak çıkan nüshasında görülen birinden millîdir."

Mezkûr gazetede derc olunduğu beyan kılınan mektubun suretidir.

'Çerkeş muhacirlerine çiçek illeti düşerek pek çoğu helak ve telef olmaktadırlar. İhâle-i beldenin ekser aşılı olmadıkları cihetle illet-i mezkûrenin bunlara dâhi sirâyet edeceğinden havf olunarak sıhhiye nazariyeti vazîfe-i memuriyeti olan muhâfaza-i sıhhatine dikkat etmiyor. Nezâret-i mezkûre tarafından karantinahânedeki hasta ve sağ olan muhacirin karma karışık bir yere konulurlar.'³ (*Ruznâme-i Ceride-i Havâdis* 23 Cemaziyelevvel 1281: 21)"

William Churchill⁴ tarafından çıkarılan *Ceride-i Havâdis* gazetesi, etrafına bu-laşmak için can atmaktaydı. Bu durumu da tartışmaya her zaman müsait olan

1 Ebüzziya, s. 217.

2 *Courrier d'Orient* (*Korye Doryan*) gazetesi, Şinâsi'nin Fransız dostu Giampietri (Jean Pietri)'ye aittir. Şinâsi'ye birçok konuda yardımcı dokunan Giampietri'yi Ebüzziya bize şöyle tanıtır:

"Korsikalı bir Fransız olarak baştan aşağı yenilik taraftarı, çok ateşli bir düşünce ve ikna edici bir konuşma kabiliyetine sahip tabiatın bunca bulunmaz varlıklarıyla dolu memleketimizin, kötü idare yüzünden uğradığı fakirlikten dolayı hükümet adamlarına fırsat düştüğünce beddua okumaktan geri kalmayan bir insandı. Bu sebeplerin neticesi olarak da Şinâsi ile aralarında bir düşünce birliği meydana gelmişti." (Ebüzziya, s. 256)

3 *Rûznâme-i Ceride-i Havâdis*, 23 Cemaziyelevvel 1281, Numara: 21.

4 Doğum tarihi ve yeri bilinmeyen Churchill; politikacı, gazeteci bir İngiliz vatandaşıdır. Bir yandan ticaretle uğraşırken bir yandan da Osmanlı coğrafyasında 1840 yılında yarı

yazar kadrosu beslemekteydi. Zira daha ilk sayısının mukaddime kısmında, *Takvim-i Vekayi* gazetesinin kuru içeriği gizliden gizliye eleştirilmiştir. *Ceride* yayıma girdiği sırada ise sadece *Takvim-i Vekâyi* gazetesi yayında idi. *Ruznâme*, onun varlığına bile katlanamıyordu. Bir yolunu bulup gazeteye bulaşmak amacı güdüyordu çünkü kendisi beklediği ilgiyi halktan görememişti. Gazete, bir türlü satamıyordu. Satışı 150'yi geçmedi. Bunun nedeni, hem Osmanlı halkının gazete okumaya tam alışmamış olması hem de bu gazete bir İngiliz tarafından çıkarılmış olması gazeteye olan ilgiyi bir hayli düşürdü. İlk zamanlar bedava dağıtılmasına rağmen gazete yürümedi. Çıkardığımız sonuç şudur ki *Ceride*'ye göre gazetenin başarısı, diğer gazetelerin başarısızlığına bağlıydı. Bunun üzerine bir de *Tasvîr-i Efkâr* yayına girince *Ruznâme*'nin şansı daha da azaldı. 1212. sayısından sonra oğlu Alfred Churcill, gazetenin üzerindeki uğursuzluğu kırmak için gazetenin adının başına "Ruznâme" ekleyerek gazeteyi çıkarmaya devam etmiştir.

Şinasi ise *Tasvîr-i Efkâr* gazetesinin 243 numarasında, *Ruznâme-i Ceride-i Havâdis*'in kendisini ilgilendirmeyen bir konuda *Tasvîr-i Efkâr*'ın yayınına karşı verilmiş bir cevabı sütunlarında geçirmesinin meslek ahlakına uymadığını işaret etmiş; konu uzamadan burada sonlanmıştır. Bu sırada İstanbul'da, Köprü'den Maltepe ve Kartal'a işletilmeye başlanmış vapurların iyi idare edilmediği hususunda bir yazı, Fransızca yayımda olan Giampietri'nin *Courrier d'Orient* gazetesinde yayımlandı⁵ (Ebüzziya, 1997: 217).

Ruznâme'nin yazısı üzerine *Courrier d'Orient* gazetesi de tekrar bir cevap yazdı. Ancak ortada bir sorun vardı. Giampietri'nin gazetesi, Fransızca yayımlanmaktaydı. *Ruznâme* ise Türkçe yayımlandığından gazeteler arası tartışma, her iki tarafın işini zorlaştırmaktaydı. Giampietri bu soruna bir çözüm bulmuş, yakın dostu Şinasi'den tersaneye ve *Ruznâme*'ye verdiği cevabın Türkçe yayımlanmasını rica etmişti. Şinasi, hem kendi gazetesinde bulunan Fransızca haberleri ve Ebüzziya'nın söylediğine göre *Korye Doryan* gazetesinde de yazı

resmî gazete olan *Ceride-i Havâdis*'i çıkarmıştır. 1864 yılında İstanbul'da ölmüştür. 1936 yılında, avlandığı sırada yanlışlıkla bir Türk çocuğunu yaralaması üzerine gözaltına alınmıştır. Ancak dönemin şartları gereği bir yabancının, hele hele bir İngiliz vatandaşının, Türk mahkemelerince yargılanması olanaksızdı. Nitekim İngiliz Büyükelçiliğinin araya girmesiyle Churchill, bu sorundan kurtuldu. Ancak çocuk ağır yaralı olunca mahalleli tarafından saldırıya uğrayan Churchill'i polis kurtardı. Karakolda da taşkınlık yapan Churchill'e yine şiddet uygulanınca mesele aydınlanana kadar İngiliz hapsine alındı. İş artık uluslararası bir boyuta gelmişti. İngiliz elçiliği Churchill'i almak isteyince dış işleri bakanı Akif Efendi, ortada yaralı bir çocuk olduğunu öne sürerek vermeyi reddediyordu. Ancak bu işten zararlı çıkan Akif Efendi, 2. Mahmud tarafından bakanlıktan kovularak sürgüne gönderildi ve Churchill'in serbest bırakılmasını emretti. Churchill'e özür babında hediye verilerek bir ayrıcalık tanındı. Gazete çıkarabilme hakkı! Bu sayede ilk özel gazete ve hükümet desteğini aldığı için yarı resmî gazete unvanıyla *Ceride-i Havâdis* çıkmış oldu.

5 Gazetenin koleksiyonuna ulaşamadığımız için bunun doğruluğunu ispatlayamamaktayız fakat Şinasi için elimizde olan kaynaklardan Ebüzziya'nın verdiği bilgiler yalnızca "Ekim 1864" tarihini göstermektedir.

yazmasını da göz önünde bulundurarak dostunun ricasını kırmamış cevabı Giampietri'nin mektubu ile beraber sütunlarına eklemiştir.

“Korye Doryan tarafından Cerîde-i Havâdis'e verilen cevabın tercümesi gazetenize derc ve neşr olunduğu hâlde ziyadesiyle minnettarınız olurum. Çünkü İstanbul ahalisi tarizi görmüş olduğundan cevabını dahi mütâlaa eylemesini münasib eyledim.”

26 Teşrin-i Evvel Jan Pitri (Parlatır-Çetin, 2005: 93)

Şinasi, kendisine gönderilen mektubu ekledikten sonra Giampietri'nin meramını gazetesinde yayımlamıştır. Gazetede verilen cevap şöyledir:

“Şâyân-ı teessüf olan bir meseleyi bitirmek ister idik, mesele-i mezkûreyi inkâr etmeyiz. Fakat bize itimad olunmasını bihakkın memûl eder idik. Muradımız Kartal ve Maltepe yolunda işleyen vapurlarda zuhura gelen fenalıklardan dolayı vesâetimizle arz olunan şikâyâtın bahs etmektir. Ancak İstanbul'da Türkçe neşr olunan bir İngiliz gazetesinde (*Cerîde-i Havâdis*) hilâf-ı memûl tersane meclisinin bir raportu görülmüş ve mütâlaası istiğrabımızı mucib olmuştur. Gazetemizi mütâlaa eden zevâtı mezkûr raportu okumaktan mahrum etmeyi istemeyiz. Binaenaleyh sıhhatine mütekeffil olduğumuz tercümesinin ber-vech-i âtî neşrine ibtidâr olundu. Bu raportun nereden geldiğini ve buna ne suretle emniyet olunmak lâzım geleceğini bilmeyiz. Bunu neşreden gazete dahi buralardan bahsetmeyip fakat bize ait olmak üzere hâvî olduğu isnâdâtın cümlesi alelittlak hakikate muhalif olduğunu ilân ederiz. Bu raportun ne taraftan geldiğini ve buna ne suretle emniyet olunmak lâzım geleceğini bilmeyiz. Bunu neşreden gazete dahi buralardan bahs etmeyip fakat bize ait olmak üzere hâvî olduğu isnâdâtın cümlesi alelittlak hakikate muhalif olduğunu ilân ederiz. Evvelâ, bahsettiğimiz maddeyi tahkik etmek üzere bizi tersaneye davet ettikleri sahih değildir. Gazete muharrirliği maddesi yalnız matbuat kalemine müteallik olduğundan ef'âlimiz doğrudan doğruya mücerred ol taraf bizi mes'ul tutabileceği tersane idaresinin ranû malûmu olduğundan bizi huzuruna davet edemez ve etmemiş. Velhasıl Korye Doryan muharriri böyle dedikleri gibi bir davetname veyahut emir alarak imtisal ve infaz eylememiştir. Muharriri ne tersaneye ve ne de İstanbul'daki bahriye dairelerinden birine ayak atmamış olduğunu ilân eder. Ve bu hâlde zikrolunan raportta münderic olan mesâilin hiçbirisi kendisine irad olunmamış ve kendi tarafından raportta rivâyet olunan cevaplar verilmemiştir. Hakikat-i hâl şu vechiledir ki beyân eylediğimiz fenalıklardan mutazarrır olanların biri bulunan başmürettibimiz ihtiyâr-ı zâtisiyle ve kendi namına olarak tersaneye azimeti vazifesinden addetmiştir. Ancak yazdığımız şeyleri izah ve tefsir etmeyi veyahut geri almayı kendisine havale etmediğimizden vukû bulan ifâdâtıyla iştigâl etmeye lüzum görmeyiz. Bundan başka kendisi ekser tersane memurlarının malûmu bulunduğu gazetenin muharriri namını almaya kalkışması sahihan şâyân-ı kabul olamaz ve bilfarz kalkışmış bile olsa inanmaz-

lar idi. Vak'a-i mebhûsada, ispata muktediriz ki maddeten hata vardır. Ve böyle olunca bu hatanın istemeyerek sadır olduğunu tasdik edemeyiz. Hakikat-i hâli isbat edince inkârı kâbil olamayacak hakk-ı meşrûumuzu istimâl ederiz. Kapudan ve memurların ifadesine gelince bunu mevzû-ı bahs etmekten ne sarf-ı nazar ederiz. İfâdât-ı meşruanın ne dereceye kadar şâyân-ı vüsûk olduğunu ve Korye Doryan'da neşr olunan sözlerin mücerred iftira bulunduğu mezkûr raportta hükm olunması için kâfi olup olmadığını temyiz etmek gazetemizi mütâlâa eden zevâta aittir. Her mütehemmin sırf kendi ifadesi üzerine zimmeti ibrâ olunsaydı ekser ahvâlde mütehâkim itâ edecek hükm bulamazdı. Hiç kimse kendi davasına hâkim olamayacağını derkârdır. Binaenaleyh ikinci bendimizde muharrer makâlâtı bir kelimesini tarh etmeksizin ibkâ ederiz. Şimdi aslını münkir olan İngiliz Jurnalı hakkında ki kendisiyle o kadar uğraşmak istemediğimiz hâlde kendisi bizimle iştigal etmeye pek ziyade hâhişgerdir. Bu gazete bizim hayırhâhımız olmamasından dolayı kendimizi tebrik ederiz. Fakat bilihtiyar icrâ olunmuş bir tercüme-i kâzibe ile efkârımızı tabiat-ı asliyesinden bu keyfiyet dahi erbâb-ı nâmûsun beyân-ı hakkâniyyet etmesine kâfi olacak mevâdd-ı redîeden birisidir. Şöyle ki: Şehr-i hâlin onu tarihli numaramızda tersane idaresi cânibinden icra kılındığı bize beyan olunan tahkîkatın neticesinden bahs ile ifâdât-ı âtiyeyi ilâve etmiştik. Bize gelince müttehemlerin meydana çıkmasını mücib olacağı bî-iştibâh olan taharriyatı icab ettirdiğimizden dolayı kendimiz tebrik ile beraber bu sirkati tersane sefâiyinin mebhûs-ı anh olan fırkasında bulunan ve fırsat düştükçe tarafımızdan haklarında ibrâz-ı muhabbet olunan zevâta isnad etmediğimizden dolayı bâhtıyarız.'

Cerîde-i Havâdis ise bize şu lâkırdıları isnad etmiştir: 'Tersanede müstahdem olanların böyle bir sû-i ef'âlde bulunduğu hiçbir vakit görülmediğini ilân ederiz.' Bu lâkırdılar bir takım tatsız türrehâtan ibaret olup aslını münkir olan İngiliz gazetesi o nevi şeylerde sairlerine bezl ve itâ edecek mertebe zengindir.

Erbâb-ı kalem böyle bir rezîleyi ihtiyâra kadar tenezzül ettiği surette şâyân olduğu ihtirâmın derecesini tayin eder. Yanlış ilân etmiş olduğumuz bir maddeyi herkesin bilmesini iltizâm ederek bilihtiyâr tasahihe ibtidâr eylediğimizde ittiba ettiğimiz efkâr-ı istikameti mezkûr gazetenin anlayamamış olmasına taaccüb olunamaz. Namuslu bir efkârı teyakkun etmek o efkârdan hissedar olmak istidadına mütevakıftır." (*Tasvîr-i Efkar*, 30 Cemaziyelevvel: Numara 243.)

Ruznâme-i Cerîde-i Havâdis gazetesi, Giampietri'ye cevap vermesi beklenirken bütünüyle sorumlu bularak rakibi *Tasvîr-i Efkar*'a yüklendi. Bu kıvılcım ileride bahsedeceğimiz meşhur dil tartışmasının kapısını aralamış oldu. Şinasi'nin bu tartışmadaki muhatabı, *Ruznâme* yazarlarından Mehmet Sait Bey'dir (Küçük Sait Paşa).⁶

6 Ömür boyunca tam dokuz defa sadrazamlık görevinde bulunan Sait Efendi, elli yıla yakın

Şinasi, gazetesinde tartışmayı yürütürken Ruznâme gazetesinin kendisine dayandırdığı metinleri de eklemiş; bu sayede okurun bu tartışmayı net bir şekilde anlaması kolaylaşmıştır.

“Ruznâme-i Cerîde-i Havâdis Tasvîr-i Efkâr’a dair olduğu varakanın birinci defa olarak aynen suretini ilân etmiş olduğundan Tasvîr-i Efkâr dahi Cerîde-i Havâdis hakkında aldığı şakka ve cevabın tercümesini (yani bâlâdaki makâle-i mütercemeyi) 243 numerosunda aynen neşr etmişti.

Bunun üzerine Ruznâme 28. Numerosunda doğrudan doğruya kendi tarafından bir cevâbname neşreylemiş olmağla Tasvîr dahi vech-i âfî üzre ibâre ibâre reddine ibtidâr eder.” (*Tasvîr-i Efkâr*, 21 Cemaziyelâ-hir Pazartesi 1281: 249).

Şinasi, açıklamasında belirttiği gibi madde madde gazetesinde hem *Ruznâme*'nin kendisine dayandırdıkları görüşleri hem de kendisinin rakibine verdiği cevapları gazetesinde okurlarına sunmuştur. Said Bey, zeki bir tabiata sahiptir. Daha önce mültezimlere yönelik eleştirileri de göz önünde bulundurarak *Korye Doryan* gazetesinin yazısını kendi gazetesinde yayımlamasına karşı olduğunu “kesb-i fahr eylemiştir (övünmüştür)” sözünden anlayabiliriz.”

Şinasi, hakkaniyet çerçevesi içinde olduğunu vurgulayarak fikirlerini özgürce sunan bir Türk gazetesi (*Tasvîr-i Efkâr*), İngiliz gazetesi (*Cerîde-i Havâdis*) hakkında Fransız gazetesi (*Korye Doryan*) kendi sayısında yayımladığı haberin tercümesini yayımlamakla neden övünebileceğini sormuş; aynı zamanda onun bu tutumu hayırsız başarıya ulaşmaya benzediğini söylemiştir (Parlatır-Çetin, 2005: 95).

“Bu gazetenin beyan ettiği varaka İzmir aşarının bedel-i ihalesi tahammülünden dün olduğuna dair mukaddem muhabiri lisanından neşrettiği bendin ahkâmı hakka makrûn bulunmadığına dair olup mültezim tarafından tab'ı ricâsıyla matbaamıza gelmişti” (*Müntehabât-ı Tasvîr-i Efkâr*, 1303: 11-12).

Görüldüğü üzere *Ruznâme* gazetesi, eski bir konuyu tekrar masaya yatırmış; gazetenin açıkladığı İzmir halkının mahsul vergileri ihale bedeli sabrından alçak olduğuna dair evvel değerli bir habercinin dilinden yayımlanan bendin hükümlerinin doğru olmadığını, mültezim tarafından zoraki olarak matbaasına geldiğini söyler. Biliyoruz ki iltizam usulü alınan vergileri toplama müteahhitlerine verilirdi. Müteahhit, bulunduğu bölgenin vergileri hakkında tahminde bulunup hükûmete bildirirdi. Bunlar da açık arttırma yoluyla vergileri üzerine alırdı. İzmir'den haber yollayan muhabirin mültezimlere yönelik eleştirilerinde haksız olduğunu söylemiştir.

Şinasi ise bu maddeye verdiği cevapta, büyük bir soğukkanlılıkla ilk olarak *Tasvîr-i Efkâr*'ın yayımladığı özel mektuba (Tahrirât-ı mahsus) bend diye ad-

devlet adamlığı yaptı. Abdülhamid'in tahta vekâleti sıralarında onu Mabeyin Başkâtibi yaptı. Polemikçi tabiatı sayesinde bir siyaset, devlet ve fikir adamı oldu.

landırılmasından rahatsız olduğunu dile getirir; ikinci olarak durumu şöyle açıklar:

“Haberciye ait bir maddeyi yazara dayandırmak ve insanî fikirlerin haricindedir diye vasıflandırmak gibi iftira ve ahmaklaştırmayı kapsayan zikredilen yaprağın benzeri şöyle dursun şimdiye kadar doğrudan doğruya Cerîde hakkında yayını gazetehânemizden yazılı ve sözlü olarak rica olunan cevapları bile kabulü tarafsız olarak gidişata uygun olmadığından ilânı bizce uygun görülmemiştir” (*Müntehabât-ı Tasvîr-i Efkâr*, 1303: 7).

Kaynaklar onu gösteriyor ki Şinasi, kendisine yöneltilen iftira ve yalan suçlamaları görür görmez bir öfke patlamasına uğrayıp karşı cevap yazmaya girişmemiştir. Fransa’dan öğrendiği tenkit metoduyla hataya düşmeden cevaplarını yazmıştır.

“Ruznâme-i Cerîde-i Havâdis:

‘Fakat şuna dikkat lâzımdır ki o misillü evrâk ile bîtaraf bir mahallin hukukuna müdahale veya sair bir muâmelei gayr-i münâsibe murad olunmaya.’ Maddesinde tartışma boyunca birbirlerine isimleriyle hitâp etmeyen davalılardan ‘Rûznâme yazarı’ diye okuruna tanıtılan Sait Efendi ve o da Tasvîr sahibi diye seslendiği Şinâsi’nin dikkatini bu benzer sayfaların tehlikeli yönlerine çeker.” (*Müntehabât-ı Tasvîr-i Efkâr*, 1303: 13)

Rakibinden gelen bu uyarı, Şinasi’nin hoşuna gitmiş olacak ki “Ruznâme’nin bu cümlesine laf yok!” diye cevabına başlamış ve bu iftira ve saçma olan sayfaların yayımında kendi gazete hukukuna dokunulma amacı güdümediği açıklanmış olsa dahi kendilerinin de “mebhûs-u anhın” cevabının tercümesi *Ruznâme*’nin gazetecilik hukukuna karışmak gibi bir niyetle olmadığını iddia etmiştir. Ancak Sait Efendi, ne kadar politik davranmayı bilse de karşısında çok zeki ve tartışma kurallarını bilen bir gazeteci vardır. Şinasi’nin *Ruznâme* yazarına inanmadığını şu cümlesinden anlamaktayız:

“Hâkikât-i hâle gelince: Bir muâmele-i mütecâvizâne sû-i niyet arasından olmadığı iddia olunmağla o mâhiyetten çıkamaz.” (*Müntehabât-ı Tasvîr-i Efkâr*, 1303: 13-14).

Sait Efendi, yazılarını yayımladığı gazete adına konuşmuş;

“İşte Rûznâme bu kâideyi bildiğinden varaka-i (mebhûsetün anhâyı) ilân muhâllinde tab’ ile sıhhat ve adem-i sıhhati hakkında re’y ve mütâlâa ilâvesini terk ederek Tasvîr-i Efkâr’ın hukûk-ı zâtisini muhafazada bâkî kalmış.”

demiştir. Buradaki son cümle dikkat çekicidir ki Sait Efendi *Tasvîr-i Efkâr* gazetesinin hukukunu korumada ebedî kalacağını söylemektedir.

Şinasi ise bir cümlesinin tecavüze karşılık gelmesinden şikâyetçidir. Eğer tecavüz ise gazetenin neresine konulursa konulsun savunma yoluna gidilemeye-

ceğini söyler. Asıl sadedin böyle bir sahifenin yayımındayken sağlık ve insan sağlığı hakkında düşünüp açıklamak hukukun koruması için yeterli ise kendilerinin zikredilen tercüme-yi yayımınca *Ruznâme*'nin işine uyduğunu söylemiştir.

Sait Efendi, verdiği kaçamak cevaplar ve sorularda dikkatleri bir noktada tutmayı zorlaştıran sözleriyle *Tasvîr-i Efkâr* gazetesini başka bir suçlamayla karşı karşıya bırakmaya zorlamaktadır. Tartışma, şu an bir dil davası gibi gözükse de Giampietri ve *Korye Doryan* gazetesinin etkisi devam etmektedir. Şinasi, *Ruznâme* gazetesinin hâlâ kendi iftira ve saçma bir yazıya aracı olmasını unutup kendi hakkında olan yalanlama ve hakaret kapsayan bir cevaba kefil olmakla suçlandığından yakınır.

Ancak *Ruznâme* gazetesi, kendisinin bir yalan ile suçlanmış olduğunu ileri sürerek terbiye konusunda kusurlu olmadığını öne sürmektedir. Şinasi, bu maddeyi çok açık bir dille çürütmüş ve Sait Efendi'ye karşı üstünlüğünü okurun gözünde bir kez daha tazelemiştir. *Ruznâme*'ye şu soruyu sormuştur:

“Bir töhmet hata ile isnad olunmuş ise terbie-i zimmet nasıl nef-sü'l-emre mutâbık olmaz? Ve bir töhmetten nef-sü'l-emre mutâbık olmayarak terbie-i zimmete kalkışan adam ki mânâ-yı mücmeli müzevirdir ne suretle mayûb addolunmaz?” (*Müntehabât-ı Tasvîr-i Efkâr*, 1303: 15-16).

Eğer *Ruznâme* gazetesi, *Korye Doryan* gazetesinin cevaplarını çürütmüş olsaydı *Tasvîr-i Efkâr*'ın da sesinin çıkmayacağını da altını çizmiştir yani anlaşılıyor ki Şinasi, Giampietri ile *Ruznâme* gazetesi arasında geçen tartışmada haklı tarafın dostu Giampietri olduğunu bilmektedir. Paragraftan anlıyoruz ki eğer cevaplarında *Ruznâme* haklı olsaydı Şinasi ne kadar yakın dostu olursa olsun Giampietri'nin isteğini reddedecekti. Ancak şu an gerçekleşen tartışmada Şinasi'nin muhatabı Sait Efendi'dir. Bu tartışmadan önce Giampietri'ye cevapları Sait Efendi mi yazmaktaydı, bunu kesin olarak cevaplayamıyoruz. *Ruznâme*'nin baştan başa kötü niyetli olduğunun farkında olan Şinasi, muhatabına şöyle seslenmiştir:

“Rûznâme hakikaten bî-garaz ise hakkımızda âherin itirazını neşreylediği gibi bizim cevabımızı dahi nakl etmeli idi.” (*Müntehabât-ı Tasvîr-i Efkâr*, 1303: 12)

Tartışma ilerledikçe büyük bir dil mücadelesine doğru adım atılır. Şinasi konuyu, “Mebhûsetün ânha ve tûl u dirâz ve tercüme-i salifetü'z-zikr” tamlamalarına getirerek bunların ya yazarın kendi uydurması ya da birisini taklit etmekten uydurulmuş tamlamalar olduğunu söylemiştir. Bunu da kanıtlayıp pekiştirmek için; “Ne kadar fasih olduğuna şahid-i belîğ olan bir gazetenin kendi fevkinde olanları istihfaf etmesi nazar-ı üdebâda şâyân-ı istikâl olur surette haddini bilmemektir.” diyerek Sait Efendi'nin ve yazılarını yayımladığı gazetenin kibirli olup küçümsemelerinden yakınmıştır. Sait Efendi, dile hâkimiyeti ile tanınmış büyük fikir adamlarından birisiydi. Etrafına yaydığı nam

ve şöhrete güvenerek Fransa'dan çiçeği burnunda bilgileriyle dönen Şinasi'yi küçümsemeye kalkışmıştı ama kendisi de sonradan anlamış olacaktır ki karşısında hem yenilikçi bir edebiyatçı hem de akılcı bir fikir adamı vardı. Ebüzziya, tartışmanın bu hâle dönüşüm sürecini şöyle anlatır:

“Sait Bey, Türk Edebiyatındaki kuvvetli bilgisi kadar, Osmanlı lisanındaki bilgi ve kudretiyle de tanınmıştı. Şinâsi bilhassa dil bilgisine, Arabî ve Farisî lisanı ile bu dillerden Osmanlı lisanına aktarılmış kelimelerin inceliklerine olan vukufuna çok güveniyordu. Ama kendisinin bu kudretini ancak bir avuç yakını biliyor, bunu aydınlara ispat ve ilân için henüz bir fırsat edememiş bulunuyordu. İşte aradığı fırsat ayağına gelmişti. “Lisan meydanında baş başa güreşecek, hem de konunun en güçlülerinden sayılan Sait Bey ve onun arkasında bulunun bütün eski, ağdalı, anlaşılmaz. Osmanlı dilinin devam ettirilmesi taraftarları ile kapışacaktı.” (Ebüzziya, 2015: 218)

Şinasi, Sait Bey'in yazdığı gazetede kendisini küçümsediği dil mücadelesinde, gazetesinde söylediklerinin doğruluğuna güvenip yeni bir yanlışı göğüslemekte; bunu yaparken de yanlışların doğrularını vermekten keyif almaktadır. Bu edebî dil tartışmasını Şinasi; tam bir Tanzimat beyefendisi kimliğiyle yürütmüş, asla bunu kişisel bir kavgaya dönüştürmemiştir. Bunu şu şekilde yorumlayabiliriz: Şinasi, Batı'ya (Fransa'ya) gönderilen ilk Türk gençleri arasındadır. Bu nedenle Fransa'da olan edebiyatı iyi tanımış; gazete, basın gibi birçok yönde kendini geliştirmiştir. Dolayısıyla Şinasi, edebî tartışmayı siyasi veya kişisel bir kavgaya dönüştürmeyi bilmiyordu. Eski eşi, onun yazıya ve mürekkebe hiç dikkat etmediğini ve bu tartışmayı da kendisine yazdırdığını söylemiştir:

“Meb'hûset-ün anhâ tartışmasını bana söyleyip yazdırıyordu. Rûznâme'den cümleleri makasla keserek ve köşelerine rakamlar yazarak birbiri üzerine kor ve cevabını numara sırasına göre imlâ ederdi. O tartışmanın hemen hepsi benim kalemimden çıkmıştır. Dizildikten sonra müsveddeler buraya geldiğinden, hâlâ benim yazım şu sandıkta durmaktadır.” (Yıldırım, 2003: 15)

Sonuç:

Bu tartışma; 1 Kasım 1864 yılında başlamış, Şinasi'nin birdenbire tartışmayı kesmesiyle 27 Aralık 1864 yılında son bulmuştur. 1865 yılında, gazeteyi Namık Kemal'e bırakarak Paris'e gitmiştir. Şinasi'nin Paris'e gidiş tarihi tam olarak net olmasa da ocak ayında olduğu sanılmaktadır. Ancak esas olarak karanlıkta kalan soru şudur ki Şinasi tartışmayı aniden kesmiş, Paris'e İstanbul'dan bir Fransız vapuruna binerek kaçmıştır. Tartışma boyunca galip gelen Şinasi, bunu niçin yapmıştır veya yapmak zorunda kalmıştır? Bunun nedenlerini Şinasi, birçok düşünceleri ile birlikte bir sır ile beraberinde götürmüştür.

30 Aralık 1864 yılında Şinasi tarafından yazılan aşağıdaki muhtıra ile bu tartışma son bulmuştur:

“Edebiyata dair olan şu bahislerdeki ifadelerimiz bir mükemmel surette olmadığını itiraf etsek de bıktırmaktan çekinerek bu kadarla yetindiğimizi özür dileyerek herkese duyururuz.” (Parlatır-Çetin, 2005: 138).

Kaynaklar

- Akyüz, Kenan, *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri*, İnkılab Kitabevi, İstanbul 1979.
- Aydoğan, Bedri, “Servet-i Fünun Döneminde Edebiyat Üzerine Oluşan Polemikler”, *ÇÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C 7, S 7, Adana 2011.
- Bilgegil, M. Kaya, *Harâbât Karşısında Nâmık Kemâl*, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum 2014.
- Cerîde-i Havadis*, Numara 1, 1256.
- Demir, Şenol, “Tartışma ve Polemik Kavramlarına Dair”, *21.Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C 3, S 9, Ocak 2014, s. 183-194.
- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara 2012.
- Emil, Birol, *Türk Kültür ve Edebiyatından Meseleler 1-2*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997.
- Enginün, İnci, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2017.
- Enginün, İnci - Kerman, Zeynep, *Yeni Türk Edebiyatı Metinleri*, 4 Cilt, Dergâh Yayınları, İstanbul 2011.
- Ercilasun, Bilge, *Servet-i Fünun Edebiyatında Tenkit*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981.
- _____, *Yeni Türk Edebiyatı Üzerine İncelemeler 1-2*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997.
- İbrahim Şinasi, Müntehabât-ı Tasvîr-i Efkâr, Mübahasât-ı Edebiye, Mesele-i Mebhûsetü Anha, Matbaa-yi Ebüzziya, İstanbul 1311.
- Kabaklı, Ahmet, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, 5 Cilt, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul 1975.
- Kaplan, Mehmet, *Edebiyatımızın Bahçesinde Dolaşırken*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2014.
- _____, *Edebiyatımızın İçinden*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1978.
- _____, *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 1-2*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2010.
- Korkmaz, Ramazan, *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2013.
- Levend, Ağâh Sırrı, *Edebiyat Tarihi Dersleri: Tanzimat Edebiyatı*, Marifet Matbaası, İstanbul 1934.
- Moran, Berna, “Edebiyat Üzerine Makaleler- Röportajlar”, İletişim Yayınları, İstanbul 2010.
- Okay, M. Orhan, *Silik Fotoğraflar: Portreler*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2017.

-
- Parlatır, İsmail - Çetin, Nurullah, *Şinasi: Bütün Eserleri*, Ekin Kitabevi, Ankara 2005.
- Parlatır, İsmail - Öner Toy, Olcay, *Tanzimat Sonrası Osmanlıca Metinler*, Ankara Ü DTCF Yayınları, Ankara 1987.
- Rûznâme-i Cerîde-i Havâdis*, 23 Cemaziyelevvel 1281, Sayı: 21.
- Sezer, M. Abdulbasit, *Yeni Tasvîr-i Efkar Gazetesi Üzerine Bir Araştırma*, T.C. Yükseköğretim Kurulu Dokümantasyon Merkezi, Diyarbakır 1997.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, YKY, İstanbul 2009.
- Tasvîr-i Efkâr*, 13 Ağustos, 22 Rabiüevvel 1281, Sayı: 224.
- _____, 19 Teşrin-i Evvel, 1281, Sayı: 243.
- _____, 9 Teşrin-i Sani 1281, Sayı: 249.
- Taşbaş, Fatih Alper, "Tanzimat'tan Servet-i Fünûn'a Klasik-Modern Tartışmaları Üzerine Bazı Tespitler", *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C 5, S 1, Bolu 2015, s. 81-100.
- Uçman, Abdullah, "Tanzimat'tan Sonra Edebiyat Ve Siyaset: Namık Kemal ve Ziya Paşa Örneği", *Türkiyat Mecmuası*, C 24, S 1, Ocak 2014, s. 113-128.
- Yaşar, Neslişah, "Gazeteci Şinasi'nin Tasvîr-i Efkâr Gazetesinden Dönemin Olaylarına Bakışı (1862-1864)", Ankara 2005.
- Yıldırım, Tahsin, *Eşlerinin Gözüyle Edebiyatçılarımız*, Selis Kitaplar, İstanbul 2003.
- Yılmaz, Sibel, "Şinasi'nin Düşünce Dünyası ve Mustafa Reşid Paşa'ya Yazdığı Kasidelerin Tematik Tahlili", *Gazi Türkiyat*, Ankara 2013.
- Ziyad Ebüzziya, *Şinasi*, Yayına Hazırlayan: Hüseyin Çelik, İletişim Yayınları, İstanbul 1997.